

Presidente D. Ramón Pico y Campañas

1901-1902,

ACTA

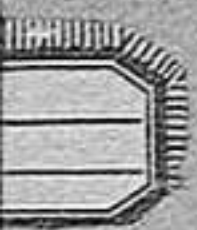
DE LA

SESSIÓ PÚBLICA

CELEBRADA EN LO

ATENEO BARCELONÉS

LO DIA 27 DE JANER DE 1902

MINISTERIO
DE CULTURA

ATENEO BARCELONÉS

MINISTERIO
DE CULTURA

MINISTERIO
DE CULTURA

ACTA

DE LA

SESSIÓ PÚBLICA

CELEBRADA EN LO

ATENEU BARCELONÉS

LO DIA 27 DE JANER DE 1902

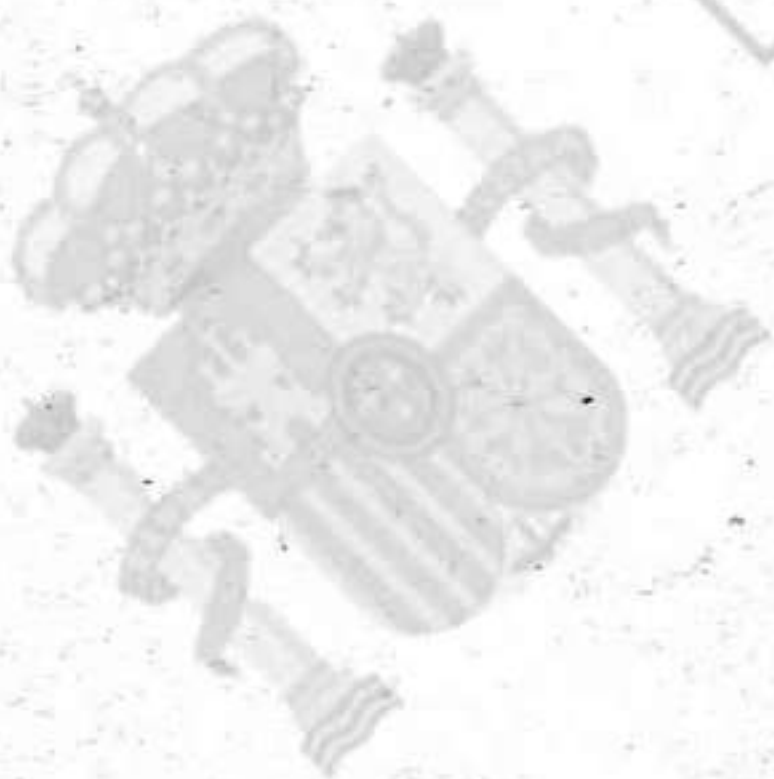

BARCELONA

ESTAMPA DE "LA RENAIKENSA"

1902

MINISTERIO
DE CULTURA

INSTITUTO
NACIONAL DE
CINEMATOGRAFÍA
Y AUDIOVISIÓN

ACTES DE LA SOCIETAT

JUNTA DIRECTIVA PERA L'ANY DE 1901 Á 1902

PRESIDENT

D. Ramon Picó y Campamar.

VIS-PRESIDENT

D. Francesch Matheu.

SECRETARI GENERAL

D. Bonaventura Bassegoda.

VIS-SECRETARI. D. Joseph Roig y Puñed.
TRESORER. „ Lluís G. Ferrer-Vidal y Soler.
COMPTADOR. „ Domingo Martí y Juliá.
CONSERVADOR. „ Joan Serriñá y Masferrer.

BIBLIOTECARI

D. Ernest Moliné y Brasés.

VOCALS SENSE CÀRRECH

D. Joaquim Aguilera.
„ Jaume Carner.
„ Pelegrí Casades.
„ Joseph Font y Gumá.
„ Cristófol Friginals.
„ Joan Romaní y Puigdengolas.
„ Joseph M.ª Sabater y Juliá.

JUNTAS DE LAS SECCIONS

SECCIÓ DE LITERATURA, HISTORIA Y ANTIGUETATS

- D. Pompeu Fabra, *President*.
„ Joaquím Cabot, *Vis-president*.
„ Angel Aguiló, *Secretari*.
„ Emili Tarré, *Vis-secretari*.
„ Joseph M.ª Valls y Vicens, *Revisor de Comptes*.
„ Jaume Massó y Torrents, *Vocal de la Comissió de Biblioteca*.
„ Francesch Matheu, *Vocal pera la Directiva*.
„ Pelegrí Casades, *Id., id.*

SECCIÓ DE BELLAS ARTS

- D. Lluís Labarta, *President*.
„ Joseph Pujol, *Vis-president*.
„ Joseph M.ª de Falguera, *Secretari*.
„ Antoni de Falguera, *Vis-secretari*.
„ Marian Foix, *Revisor de Comptes*.
„ Antoni M.ª Gallissá, *Vocal de la Comissió de Biblioteca*.
„ Bonaventura Bassegoda, *Vocal pera la Directiva*.
„ Joseph Font y Gumá, *Id., id.*

SECCIÓ DE CIENCIAS MORALES Y POLÍTICAS

- D. Joaquim Lluch, *President*.
„ Joseph Samsó, *Vis-president*.
„ Joseph Roig y Buxeres, *Secretari*.

- D. Albert Aldrich, *Vis-secretari*.
„ Joseph Fluviá, *Revisor de Comptes*.
„ Guillém A. Tell, *Vocal de la Comissió de Biblioteca*.
„ Ernest Moliné y Brasés, *Vocal pera la Directiva*.
„ Jaume Carner, *Id., id.*

SECCIÓ DE CIENCIAS EXACTAS

- D. Joaquim Durán y Trinchera, *President*.
„ Eduart Fontseré, *Vis-president*.
„ Antoni Raventós, *Secretari*.
„ B. Faig Gelart, *Vis-secretari*.
„ Rossendo Giol, *Revisor de Comptes*.
„ Joseph Tarruella, *Vocal de la Comissió de Biblioteca*.
„ Domingo Martí y Juliá, *Vocal pera la Directiva*.
„ Cristófol Fragnals, *Id., id.*

SECCIÓ D'AGRICULTURA

- D. Joseph Baltá de Celá, *President*.
„ Jaume Alegret, *Vis-president*.
„ Hermenegildo Demestre, *Secretari*.
„ Joseph Cortés, *Vis-secretari*.
„ Joan Ortelli, *Revisor de Comptes*.
„ Joaquim de Gispert, *Vocal de la Comissió de Biblioteca*.
„ Joseph Roig y Puñed, *Vocal de la Directiva*.
„ Joaquim Aguilera, *Id., id.*

SECCIÓ D'INDUSTRIA

- D. Joaquim Rivera, *President*.
„ Joseph Paluzie, *Vis-president*.
„ Joseph Galbany, *Secretari*.

- D. Juli Paluzie, *Vis-secretari*.
„ Artur Farrés, *Revisor de Comptes*.
„ Carles Llussá, *Vocal de la Comissió de Biblioteca*.
„ Lluís Ferrer-Vidal y Soler, *Vocal pera la Directiva*.
„ Joan Romaní y Puigdengolas, *Id., id.*

SECCIÓ DE COMERS

- D. Joan Font y Milá, *President*.
„ Lluís M.ª Angelon, *Vis-president*.
„ Enrich Trias, *Secretari*.
„ Ramon Galera, *Vis-secretari*.
„ Alfred Maristany, *Revisor de Comptes*.
„ Rafel Llussá, *Vocal de la Comissió de Biblioteca*.
„ Joan Serriñá y Masferrer, *Vocal de la Directiva*.
„ Joseph M.ª Sabater y Juliá, *Id., id.*

SESSIÓ INAUGURAL

DEL ANY ACADÉMICH DE 1901 Á 1902

En la ciutat de Barcelona á 27 de Janer de 1902, baix la Presidencia del Sr. D. Ramon Picó y Campamar y ab assistencia del Excm. Sr. D. Joan Amat y Sormani, Alcalde de Barcelona; del Iltre. Senyor Dr. D. Joan de Arana y de la Hidalga en representació de la Facultat de Dret, del Iltre. Sr. Dr. D. Antoni Rubió y Lluch en la de la Facultat de Filosofia; del Iltre. Sr. D. A. Miret y Sans en la de la Academia de Bonas Lletres, del Iltre. Sr. Dr. D. Joseph Pella y Forgas en la de la Societat Económica d'Amichs del País, del Iltre. Sr. D. Conrat Monner en la de la Cambra de Comers, del Iltre. Sr. D. Joseph Comas y Solá en la de la Real Academia de Ciencias Naturals y Arts; del Sr. D. Francesch Matheu, President del Consistori dels Jochs Florals; del Sr. Dr. D. Frederich Rahola, Secretari del Foment del Travall Nacional; del Iltre. Sr. D. Ignasi Girona y Vilanova, President del Institut Agrícola Catalá de Sant Isidro; del M. Iltre. Sr. Marqués de Puerto Nuevo,

Vis-president del Círcul del Liceo; del Sr. D. Joaquim Durán y Trinchería, per la Real Academia de Medicina y Cirugía; del Sr. D. Joaquim Cabot y Rovira, President del Orfeó Catalá; del Sr. D. Cristófol Fragnals representant al Centre Excursionista de Catalunya, y moltes altres distingidas personas per delegació del Colegi de Procuradors, Associació d'Arquitectes de Catalunya, Centre de Mestres d'Obras, Creu Roja, gran número de senyors socis y 'ls ex-Presidents Srs. Guimerá, Domenech y Robert; lo Sr. President obrí la sessió y disposá que'l Secretari general, D. Bonaventura Bassegoda, dongués compte dels travalls fets per la Corporació durant lo curs anterior, á quin efecte passá á llegir la següent Memoria:

EXCM. SR.:

SRS. Y DISTINGITS CONSOCIS:

PER disposició reglamentaria vinch avuy á donarvos compte dels treballs fets per l'Ateneo Barcelonés durant lo curs passat. La nostra vida corporativa desde'l Juliol de 1900 al 1901 no ha sigut de las més activas en absolut, empero ho ha sigut relativament, com tindréu ocasió de comprobar quan més endevant detalli totas las sevas manifestacions externes.

Lo período que'm toca ressenyarvos ha tingut la seva importancia, donchs com deya un distingit home públich de la nostra terra al preguntarli á qué obehían las campanyas que tot sovint s'organisavan contra d'ell: "No m'estranya que tothom se fixi en mí, porque tinch observat que ab las pedras d' un camí que surten més que las altrás, tothom que hi passa hi ensopega." Y aquesta sentència tan gráfica com inmodesta, té perfecta aplicació al nostre cas, y si fos lícit dubtar de la importancia del Ateneo, las campanyas que massa sovint s'han organísat en

contra d'ell, proban be prou y massa que no es una societat com tantas d'altras, que neixen y moren en nostra ciutat sense deixar més rastre generalment que alguns comptes á pagar y bastants antagonismes personals entre gent que fins á aquellas horas s'havían considerat com á bons amichs.

No; l'Ateneo no ho es d'aquestas societats. Es un centre de cultura que representa bastant en lo mohiment intelectual de Barcelona y fins de tota Catalunya. Aquest al menys es lo concepte general que mereix.

Per aixó precisament ha sigut á voltas objecte dels trets de sos enemichs, despitats perque no seguía una marxa que satisfassi sas maneres especials de sentir. Y perdonéu que haja retret aquest punt que tal volta s'aparta un poch de la meva missió, pero que'l considero indispensable pera fer veure á vostres ulls la manera com la Junta, per quin encàrrech parlo, ha desempenyat la missió que la confiança de tots vosaltres li encomaná.

Durant l'any quina historia'm toca fer, moltes han sigut las ocasions en que l'Ateneo ó, més ben dit, la seva Junta Directiva ha sigut posada á proba per tota mena d'elements. Nosaltres, y puch dirho ab lo cap ben alt, havém procurat vetllar sempre y á totas horas pel bon nom del Ateneo. La Junta posá desde'l primer moment sos ulls y tota confiança en lo que deu ésser per tota societat l'adarga ó escut que deu protegir-la de tot perill. Lo nostre escut han sigut los Estatuts, dins de quinas òrdenacions havém procurat desenrotllar la vida del Ateneo. Ab la confiança en nostre códich social y ab la mirada repartida per un igual entre las tradicions, usos y costums de la casa y en los progressos de las épocas novas que atravessém, havém fet la nostra vía. Lo passat nos ha ensenyat á conservar lo bo y á desterrar lo dolent; la época actual nos ha servit pera

adaptar y armonisar los avensos del sigle ab la nostra missió de pau y de cultura, sempre dins de lo reglamentat per nostres Estatuts.

Despreciant als enemichs indignes de que's barrejés son nom ab lo de nostra benvolguda Societat, y no deixantnos adormir per los elogis dels amichs massa apassionats, havém anat vivint y procurant que sempre fos ab fets y actes, més que no pas ab paraulas ó gacetillas oficiosas, lo modo de desmentir los atachs y las calumnias, que á tot nos havém vist exposats.

Considerant que una de las més visibles manifestacions de la importancia del Ateneo es sens dubte la Biblioteca, al seu foment y esplendor havém dedicat tots los esforços compatibles ab nostre modo de viure, y agotant sempre lo seu pressupòsit especial, que trist es dirho, l'any passat per la malhaurada alsa dels cambis sobre del extranger, se vegé reduhit un poch massa. La catalogació de la Biblioteca Amer, sa instalació y la segregació de tots los llibres que de resultas aparegueren duplicats, ocupá en bona part la atenció de la Junta que vejé coronat per l'èxit lo treball de valoració y venda de dits duplicats. La Junta's complau en aquesta solemne ocasió en donar mercés expressivas als ilustrats concellers ó assessors que trobá entre'ls nostres concis.

Paralelament al foment de la Biblioteca la Junta cregué convenient ampliar l'arsenal de *clichés* de vistas de Catalunya y de sos monuments, aixís com de reproduccions d'objectes d'art sumptuari que, resultat de las conferèncias donadas en l'Ateneo, se conservan. A tal objecte acordá demanar als socis que's dedican á la fotografia que se servissin facilitar *clichés* pera tréuren positius al objecte de ferne reproduccions en l'aparell especial que posseheix nostra Societat.

En lo mes d'Agost havent fet l'Ajuntament de Sitjes unas festas d'homenatge al Dr. D. Bartomeu Robert, llavoras nostre President, fou convidat l'Ateneo á las mateixas ahont reberen sos representants, probas manifestas d'afectuosa consideració per part del Ajuntament suburench y la comissió executiva.

En Octubre's prengué un acort important pera la vida económic de la Societat. Tal es la inversió del fondo de reserva que estava fins llavors dipositat en metálich en lo Banch de Barcelona, en valors públichs que's depositaren en lo Banch d'Espanya pera resultar més ventatjós als nostres interessos, donchs aixís asseguravam un ingrés procedent dels interessos. Ja suposaréu, senyors, que aixó's feu assessorantse la Junta ab personas intellegents y ab totas las formalitats que'ls Estatuts prescriuhen. Se compraren 100.000 pessetas nominals en Títols Deute Interior al 4 %₀, 50.000 en amortisable al 5 %₀ y lo restant fins á 210.408'15 pessetas en obligacions de F. C. de Fransa, avuy M. Z. A. (xarxa catalana).

La Excma. Diputació honrá al Ateneo ab sa confiança demanant informe sobre la crisis de la industria, lo qual doná ocasió al senyor Martí y Juliá que fou ponent, pera redactar un hermós é interessant treball que fou redactat definitivament per dit senyor y'ls senyors de la Junta Directiva Ferrer-Vidal y Soler, y Carner.

L'Ateneo felicitá á la Diputació per sos propósitos de reorganisar las ensenyansas provincials de Bellas Arts y llavoras li fou demanat per dita superior Corporació un informe que's doná, essent ponent lo senyor Font y Gumá després de consultats los senyors Tamburini, Homar y l'infrascrit.

A més á més l'Ateneo iniciá una suscripció pera costejar obras de restauració en lo Monastir de Po-

blet que havia sigut tomba dels nostres Reys. Després de la subscripció entre'ls vocals de la Directiva, se reculliren adhesions de la majoria dels Prelats de Catalunya y de las més importants Corporacions.

Pera ocupar la Cátedra en aquest període, á més de respectables personalitats, sollicitaren permís duas agrupacions. Una de la secció de Ciencias Morals y Políticas del mateix Ateneo, y altra del Colegi de Professors de Catalunya.

Aixís veyém en 7 y 8 de Novembre á don Albert de Maruri donar duas conferencias sobre'l tema *Dos nuevas curvas trascendentes, su aplicación en las altas matemáticas y probable en el problema hoy no resuelto aun de la telegrafía eléctrica.*

Lo 12 don Francisco Picañol tractá de *La Colegiación Médica.*

La sessió inaugural de 3 de Desembre, en quina'l President, Dr. Robert, tractá l'interessant tema *La célula social*, ab la gran elocuencia que li es peculiar, fou lo comensament de la vida académica en lo nou curs, havent ocupat la cátedra lo dia 11 lo senyor don Enrich Sanchez Torres pera desenrotllar un tema que reclamá la intervenció de la Junta, la qual suspengué las conferencias solicitadas per dit Senyor.

Lo 25 de Janer nostre consoci, don Joaquím Boguerin, disertá sobre'l tema *La Vida elemental*, y en 30 del mateix mes lo senyor Roig y Torres, del Colegi de Professors de Catalunya, tractá de la *Química Racional.*

En 1.er de Febrer don Joseph Cembrano doná altra conferencia sobre *La lucha por la vida y la asociación en los animales*, á la que seguí la de don Francisco Piñol sobre *La célula social.*

Lo dia 13 don Pompeu Martí, del Colegi de Professors de Catalunya, exposá algunas *Consideraciones sobre la Telegrafía sin hilos*, y'l 15 tingué

lloch la conferencia per don Ernest Vendrell, desenrotllant lo tema *La acció moral moderna.—Tipos representatius*.

Lo 22 don Vicents Gay disertá sobre *Tradición jurídica y los nuevos horizontes del derecho*.

Durant lo mes de Mars tingueren lloch las conferencias de don Amadeu Hurtado, don Andreu Camprodon, don Joan Juliá Olsina, don Marián Omedes, don Frederich Leon y Luque, don Santiago Valentí y Camp, don Joseph Guardia y Vial y don Pere Sala y Vilaret. La primera tingué lloch lo 1.er del mes, tractant lo senyor Hurtado l'interessant tema: *Cap á una justicia nova. — Las sentencias del magistrat francés president Magnaud*. Lo dia 8 lo senyor Camprodon tractá del *Movimiento de aproximación hispano-americano. — Condición esencial de éxito*. Lo dia 11 lo senyor Juliá s'ocupá de *Zumos vegetales. — Obtención y aplicaciones*. Lo dia 15 lo senyor Omedes desenrotllá'l tema *Conflicto entre la ciencia y el arte. Su estado actual y porvenir probable de los mismos*. Lo 20 lo doctor Leon y Luque parlá de la *Europa en lo present cap de sigle*. Lo 22 fou desenrotllat per lo senyor Valentí y Camp *La emancipación de la mujer*. Lo 27 lo senyor Guardia s'ocupá de la *Teoría Cinemática de los pares de elementos*, y'l 29 lo senyor Sala y Vilaret tractá del *Monismo*.

Lo 30 de Mars tingué lloch un notable concert de piano per don Joseph Balart.

En 12 d'Abril lo doctor Domingo Martí y Juliá tractá ab gran coneixement, de *Lo Particularisme*, y en lo mes de Juny lo dia 1.er, don Joseph Torrentó y Coder s'ocupá en sa conferencia del tema *Consideraciones sobre el crédito público*. Verificantse lo dia 3 la lectura del informe escrit per don Frederich Rahola sobre'l tema *Oligarquía y Caciquismo* que's discutía en l'Ateneo de Madrid.

Tancá aquesta série de vetlladas lo concert de guitarra que'l dia 7 de Juny doná lo reputat artista don Miquel Llobet, Director de la "Lira Orfeo".

Ja veyeu, donchs, com es cert lo que he dit avans de que la vida del Ateneo fou relativament activa, tenint lo qui vos parla la ferma convicció de que si no ho fou més se deu á las tendencias de la época moderna en la que s'hi nota un cert allunyament de la vida académica. Durant aquest temps nostra Biblioteca s'ha vist honrada ab la assídua presencia de tots vosaltres. La Junta ha vetllat pera mantenir atentas relaciones sempre correspostas ab la Barcelona Corporativa y s'ha dedicat á defensar nostres interessos contra'ls atachs, de que la interpretació de disposicions administrativas del Estat, l'han fet objecte. En aquest temps s'iniciá la idea del cambi de local á fi d'oferirne als socis un que fos digne de lo que's mereixen. Las gestions comensadas no tingueren resultat definitiu al acabarse'l curs, y per aixó la Directiva no convocá Junta general per oferir á la consideració dels socis lo fruyt de sos treballs y solicitar son beneplácit.

Lo número de socis en Juliol de 1900 era de 1183, en lo mes de Juny de 1901 fou de 1201, lo qual dona un augment de 18, seguint las propostas en cada nova Junta y penséu que aquest augment resulta després d'haverne deduhit las consegüents é inevitables baixas.

Molts estimats consocis han pagat aquest any lo seu tribut á la mort. Recordémlos en aquest acte y enviémlosi nostre adeu, oferíntlosi un lloch en nostras oracions. Lo número es massa crescut per desgracia y'ls mérits que adornavan á tots ells en vida molt sobressortints. Comensá la mort prenent-nos á nostre ex-President don Joseph Domenech y Coll, al que seguiren don Antoni Anet, don Salvador Santacana, don Lambert Bobera, don Benet Perpi-

ñá, don Manuel Lasarte, don Victoriá Smith, don Ramón Falcó, don Ricart Esteve, don Artur Albarreda, don Gaspar Campassol, don Joseph Closa, don Florenci Fábregas, don Antoni Planas y Escubós, y per últim aquells artistes, honra de la terra, que's digueren Francisco Soler y Rovirosa, Andreu Aleu y Joseph Lluís Pellicer.

També morí aquell vell venerable, don Francisco Pí y Margall, defensor invencible de la autonomia. que's pot dir vingué á despedirse de nosaltres sense esser consoci, en la visita que feu en l'Ateneo en lo dia 16 de Maig en la que improvisá un elocuent discurs de contestació á la coral benvinguda que li endressá'l doctor Robert, que tots vosaltres recordaréu.

A tots ells l'Ateneo'ls hi deu gratitut pera correspondre al amor que professavan á aquesta casa. Sas virtuts y mérits brillan ben segur en un mon mellor. Recordémlas ara nosaltres y prenémlas per exemple.

He acabat, senyors, d'abusar de vostra atenció. Perdonéu l'aridés de mon treball en gracia á lo molt y bo que aneu á sentir de llabis de nostre estimat President.

Seguidament lo Sr. President, D. Ramón Picó y Campamar, doná lectura del següent discurs inaugural:

EXCEL-LENTÍSSIM SENYOR,

SENYORS:

UN poeta llatí, qui, no perque sía poch conegut, dexa de ser ben digne del sigle d'August en que visqué, Marcus Manilius, parlant en son poema "Astronomicon" de la inconstancia y caducitat de les coses de la terra, s'exclama:

"Des que Troya fou entrada y destruhida, qui podrá dir el nombre de realms que foren també vençuts y destruhits!... Desde aleshores ençá, quants de pobles, abatuts per la dissort, foren posats en captiveri!... La Fortuna inconstant, quantes vegades ha fet desde allavors, que l'alta realeza's tornás miserable servitut! y quantes també que aquesta's convertís en forta y poderosa autoritat!... De les oblidades cendres de Troya n'ha fet exir un vast imperi, y Grecia s'ha vist sotmesa al mateix jou que imposá á l'Assia. Fora cosa de may acabar,—afegeix Marcus Manilius,—si repassant l'Historia, un hom volgués comptar les vicissituts que'l Sol, sempre encès y resplendent, ha vist passar per la terra.

Tot lo creat està subjecte á mudança: passen costums y lleys, els Estats mudan, y dins poch temps les Nacions s'extrafan en tanta de manera que vé dia qu'elles mateixes no's conexen!...“ (1)

Senyors: que'ls imperis crexen, s'enfortexen, decauen y's desfan; que avuy son y demá no son, tal com diu el poeta llatí, es cosa que sempre y per tot arreu s'es vist: aquí mateix, á casa nostra, en tenim un bon exemple. ¿Quí diria que l'Espanya d'ara fos aquella á qui un temps anomenaren *reina y señora de las gentes*? ¿Y quí diria que Catalunya, provincia avuy d'un imperi qu'está á les acaballes, fos la nació forta y poderosa d'altre temps? Es un fet, cent mil voltes repetit, que'ls imperis y realms comencan á créixer y s'empinan y s'abaxan y s'aplanan com les ones d'un mar avalotat: axò es lo que's veu tot d'una al enfonzar la vista dins el passat. Lo que no's veu tan fàcilment, lo que costa d'averiguar, es la causa ò causes d'aquests cambis, d'aquexes pujades y caygudes.

Que hi há homes que passaren en poch temps de l'opulencia á la miseria, d'axò no'n dubtem pas: es un fet que cada dia tenim devant els ulls; ¿quí no'n coneix algun d'aquells desventurats á qui vegerem ahir forts y poderosos y veyem avuy arruinats y malaltiços? Del fet no cal dubtarne, es evident; lo que no es tan fàcil de veure, lo que costa d'esbrinar, es el còm y el per què d'aqueix cambi llastimós; la causa que ha fet que'l viure d'ahir, opulent y sanitós, s'haja tornat avuy un viure miserable y malaltic.

La causa ò causes d'aquesta decadencia solen estar fundament amagades, com hi estan les arrels del arbre que s'enfonzan sota terra; y com que, ademés d'axò, que per sí sol ja dificulta l'exacte conexement del origen dels mals que'ns afligexen, hi há

(1) *Marci Manilii, ASTRONOMICON. Liber Primus.*

també'l vici que tenim els homes de judicar els fets, no ab serenitat y calma y ab seny estudiatiu, sinó depressa y corrents, y, casi sempre, moguts per la passió, quan no per l'interés, d'aquí prové que'ls nostres judicis casi may reposin demunt fonaments de veritat y que, per lo tant, sían molt sovint injustos.

Quan el poderós que s'ha empobrit tracta d'explicar les causes de sa desgracia, rares vegades está en lo just, casi may ho encerta: per regla general atribueix sa ruina als altres: per ell, la culpa la tenen aquells que li volgueren mal; ell es una víctima de la mala gent que hi há pe'l món. Rara vegada confessa ses equivocacions y sos descuyts; no diu una paraula dels seus vicis, passa per alt ses flaqueses y cälla com un mort el seus disbarats que, de segur, contribuiren més que cap altra cosa á pèrdrel y en-sorrarlo... Si aquest home, enloch d'atribuir sos mals á enemichs, á voltes imaginaris, tingués prou seny, prou serenitat, pera fer un exámen de conciencia y's fixés atentament en quína fou sa conducta y anés esbrinant un á un tots els actes de sa vida, de segur que, enloch de queixarse d'aquells que, segons ell, l'explotaren y empobriren, de segur, dich, que al fer esment de sos vicis y desacerts veuria en ells sos vertaders enemichs y, enloch d'enfilar-se per les branques, se n'aniria de dret á la soca y, atupantse'l pit, exclamaría:—¡Mea culpa!...

Y es que moltes vegades, casi sempre, els causants de nostres mals som nosaltres mateixos: lo que hi há es qu'es difícil convèncersen d'axò, y més difícil encara el confessarho. La culpa es negra y ningú la vol: es tan fácil y, sobre tot, tan cómodo donarla als altres!... ¡Costa tant el confessarse culpable!... Però no més axís, no més reconeguent y confessant sos errors y ses caygudes es com un home logra posarse en condició de referse, ò, com

diria Ramon Lull, de *recrearse*: no més quan un hom fa callar les passions que baladreja y ascolta atentament la conciencia que li retrau ses faltes y l'acusa cridantlo al mateix temps á la necessaria esmena, no més aleshores es quan s'atura de rodolar pe'l rost que'l du á l'abím d'ahont may ha de sortir; no més aleshores comença á regenerarse, qu'es tant com engendrarse de nou, exir de la descomposició de la mort, pera tornar al ordenat y armoniós compost de la vida.

Si la nostra pátria ha vingut á menos, com vulgarment se diu, ¿quí'n té la culpa? ¿La tenen els veïns? ¿Es tota d'ells ò es també nostra? ¿Som víctimes ignoscents de la malicia dels homes, ò som també pecadors qu'estem tocant les conseqüències de distraccions y debilitats que no devíam haver tingut, de pecats que no devíam haver comès? Axò es, senyors, al meu entendre, lo primer que cal esbrinar, si es que vol ferse alguna cosa de profit. ¿Què se'n treurá de cridar á totes hores contra la gent de fora, si, després de tot, resulta que'l mal principal no'ns vé d'allí, sinó que'l tenim tal volta dins de casa? Per si fós axís y, en aquest cas, pera no ser injustos y no perdre'l temps en esforços que, per mal encaminats, haurían de ser forçosament inútils, comencèm per guaytar dins nosaltres matexos y enfonzèmhi la mirada escorcollant les nostres entranyes: escorcollèmles ab mirada fonda y penetrant y resolts á unglejarles fins á fernos sanch, si es necessari, pera corretgir els vicis que hi trobem ò pera extirpar el corch rosegador que pot ser hi está amagat y, xuclantnos la sanch, va decandintnos y acabantnos...

Transcorreguda bona part de la segona mitat del sigle XIV,—era pe'l febrer de l'any 1370,—En Pere del *Punyalet*, á qui també solían dir el Rey *Cerimoniós*, dirigintse als catalans cridats á Corts

á Tarragona, després de ferlos avinent que'ls Reys d'Aragó, sos gloriosos antecessors, havían sigut sempre justos, prudents y coratjosos, y qu'ells, els catalans, els havían obehit y ajudat sempre llealment en llurs empreses, afegía que á la virtut dels Reys y á la dels súbdits, ajudantse y servintse ab bon amor, eran deguts l'engrandiment de la Corona y la prosperitat de Catalunya, prosperitat qu'es tanta, diu el Rey, *que les ciutats e viles son axi poblades, que dins los murs antichs de moros ò de gentils no caben...* Els adverteix després *que no es menor virtut retenir ço que es guanyat que guanyar de nouell*, y á fi de retenirho, es á dir, pera moure'ls catalans á fer tot lo possible pera conservar son patrimoni, els fa present que son molts *els ladres que en el món se son ajustats*, y axò dit, els excita á que, tenint en compte tal perill, se vulgan *be enfortir de murs é de valls... perque enemichs, ni aquestes gents robadores que son ajustades en lo món no'ns puxen deshonar...* Y, com Jesús abans de departirse de sos dexebles, com Jesús en aquella gran hora de la nit de Getsemani, acaba son parlament ab aquestes paraules:— *Sapiats aço que si lo senyor de la casa sabia la hora que lo ladre vengués, vetlaria e no lexaria foradar aquella. E, donchs, siats aparellats... vetlets, que los enemichs e ladres no us troben durment, mes vetllants!...*

¿A qui's referia'l Rey En Pere quan parlava d'aquells *enemichs* y d'aquelles *gents robadores* contra qui calía que'ls catalans estessin sempre aparellats y previnguts? ¿Quí era aquell *ladre* de qui tan vagament parlava, presentantlo als ulls dels catalans com una fantarma que rondava'l casal de Catalunya, y de qui era precís guardarse, vetllant atentament de día y nit, á fi d'evitar que á l'hora menys pensada foradés el mur y's ficás dins? Fos qui fos, lo

cert es que aquella excitació no podia ferse en hora més oportuna. D'enemichs no n'hi faltavan pas á Catalunya, y ¿còm havían de faltarnhi tenint un Rey que semblava talment que hagués nascut aposta pera estar sempre qüestionejant ab sos vehins, ab sos vassalls y fins y tot ab sos parents? Però fixèu-vos bé en lo que vaig á dirvos: el més temible dels nostres enemichs, el qui més mal havia de fer á Catalunya, el *ladre* que realment rondava el casal de nostra pátria pera foradar el mur, y, un cop dins, ensenyorirsen, aquest havia ja trobat la part més flaca del casal pera obrirhi portell. Aquesta part més flaca era'l mateix Rey En Pere, qui, sense adonarsen, s'havía anat rendint y entregantse al enemich: aquet *ladre* era invisible; era un esperit temptador que remorejant dolçament com ventijol de primavera, s'acostava als homes quietament y suau, y, de tal manera'ls ensopía les potencies, que abans qu'ells se'n adonessin ja'ls havia cor-près y emmalaltit... Era una mena de foch-follet que tenint, com tenia, la virtut de passar sense esser vist per les juntes dels carreus de les murades, s'esmunyia sense brugit fins á la cambra dels Reys pera temptarlos, fins al estudi dels legistes y lletrats pera corrómprerls, fins á la cel-la dels religiosos pera distrèurels; era un esperit belluguejant per tot arreu, enlluernant les ánimes y encisant les multituts ab l'oripell d'esplendoroses novetats, que, la major part de les vegades, no foren més que antigualles rejuvenides per la moda, sempre vana y capritxosa... Com la serpent que ab el fibló de sos ulls ensopeix els aucells y els atrau ab sa mirada, axís també'l Renaxement ab sa mirada enlluernadora aturava'l vol de les ánimes, les emmalaltia y les atreya, desviantles del cercle lluminós per hont les havia aviades l'alta Saviesa... Quan el Rey En Pere, dirigintse als catalans congregats á Tarragona, els deya :—*Si lo senyor de la*

casa sabia la hora que lo ladre vengués, vetlaria e no lexaria foradar aquella, en aquella hora l'invisible enemich ja s'havía acostat á ell, ja l'havía comprès, y sense qu'ell se'n hagués temut, l'havía tret del bon camí que sos antecessors sempre seguiren.

Per més que parli de justícia, de prudencia y de valor, cal no fiarsen gayre, puix ell, á tot axò ho enten á sa manera: no es just, ni prudent, ni coratjós tal com sos avis ho foren; sa política s'encamina no tant á lograr la felicitat de sos súbdits com á ferse obehir y respectar pe'ls grans y pe'ls petits, á empetitir y humiliar el poder de tots els altres y á axecar y enfortir el Poder Real que no aparexerá may més als ulls del poble ab aquella senzilla y agradosa magestat patriarcal y casolana, ab que sempre se'ls havia presentat, sinó ab la brillant y aparatosa esplendor d'un ritual *cerimoniós* y aristocrátich. Pera axecar aquest Poder més amunt que tots els altres, dexa la noblesa del Lleó, la que tingueren el seus avis, pera valdres de l'astucia de la Guineu; com ella, camina anguilejant y fent marrades; tots els camins li son bons mentres el portin allá hont vol anar. Per ell, Rey d'Aragó, no hi há parentius ni hi há amistats; no hi há més que vassalls: á n'els que li fan nosa'els sega l'erba sota'ls peus y dissimula y fa'l distret esperant l'hora oportuna pera dar fredament el cop mortal. Corromp y sembra la discordia entre aquells que vol abatre y, si l'apuran, destraleja sense pietat y escapsa'ls arbres que's podrián empinar y ferli ombra. Precisament aleshores, quan dirigía la paraula als catalans congregats á Tarragona, recordantlos les virtuts de sos antecessors y mostrandse disposat á seguir la vía qu'ells trassaren, precisament aleshores estava atiant la discordia entre sos vassalls pera abatre'ls magnats més poderosos. Per més que no ho sembli, el Rey En Pere resulta, si bé's mira, esser l'anella que confegeix dues

èpoques, ò, si ho voleu, la fita que les separa: es un monument gòtich però ja ab senyals de transició; el Renaxement ja hi ha posat aquí y allà quelcom de son caudal. Desapareix de l'escena quan l'astre resplendent de Catalunya comença á emboyrase trobantse al punt més alt de sa carrera: després del Rey Cerimoniós vé una hora-baxa trista, l' hora baxa d'aquell día que començá tan clar y lluminós y que acabá abans d' hora embolcallantse en l'ampla vesta de dol d'una eclipsi tenebrosa. Després d'ell, ¿què hi veyeu á la Cort de son fill l'Amador de la Gentilesa? L'enemich, el *ladre*, com deya el Rey difunt, aquell mal esperit que s'havía ficat quietament dins el Casal, ja hi té amichs y servidors; se fa de moda seguir el tò qu'ell dona y á passes de gegant va ensenyorintse de la Cort. Hi há encara qui'l mira de reull; hi há encara ánimes sanes que no's dexan enlluernar, ánimes vigoroses que no's dexan vèncer per la temptació y fugen d'ell, però, en cambi, no son poch els qui l'ascoltan com si fos un oracle: entre'ls cortesans del Rey gentil ja hi há teòlechs y leghistes y lletrats que, girats d'esquena al Temple de la Tradició, adoran embadalits el Sol naxent. A falta d'obres originals, puix el Renaxement matá l'expontaneitat fent á sos sirvents servils imitadors de l'antigüetat pagana, devem als cortesans del Rey Joan les elegants traduccions dels clássichs llatins, entre elles la de Sèneca, feta per En Vilaragut y la de Valeri Máxim, deguda á la ploma de Fra Canals; aquestes traduccions, descomptant les obres may prou alabades de l'abundós Eximèniç y les d'alguns altres devots de la Tradició, constituexen la nostra principal riquesa literaria en el sigle XIV. Un d'aquells cortesans, fou el famós Bernat Metge, traductor de Petrarca y autor d'aquella Visió ò Somni que ara fa poch l'impremta ha escampat per

tot arreu; llibre que diu ell sol lo molt que l'esperit pagá influí en la cultura d'aquell sigle.

○ Aleshores fou, senyors, quan aquell mal ayre foraster va emmalaltirnos; aleshores fou que una nova corrent d'idees, interbolí'l rieral de la Tradició catalana; aleshores va conturbarse la nostra ánima y el nostre pensament s'escureí. Aquell mal va progressar en tanta de manera, que un hom, vulgas ò nó, ha de sentirse'ls ulls negats pe'l plor, quan, trenta y tants anys després de la Proposició feta pe'l Cerimoniós en les Corts de Tarragona, s troba ab la que feu en les Corts de Perpinyá, son fill el Rey Martí: de l'una á l'altra no han transcorregut, com he dit, més que uns trenta anys, y en tan poch temps, ¡quina mudança!... A n'aquelles Corts tingudes á Perpinyá, dins la Sala dita de Mallorca, del Castell d'aquella vila, el Rey Martí, dirigintse als catalans allá congregats, ço es, prelats, religiosos, comtes, bescomtes, barons, nobles, cavallers, donzells, Universitats de ciutats y viles de Catalunya y molt poble, digué de cor aquella famosa Proposició que comença ab les paraules llatines *Gloriosa dicta sunt de te...* y que, com acabo de dir, es impossible que no fassi venir les llágrimes als ulls de tot bon catalá que la llegxi avuy, després de cinch cents anys que fou pronunciada; puix ara's veu ben bé que aquell elegant discurs fou la coral despedida que feu á la *Bona gent* de Catalunya allá congregada, la gloriosa dinastia de sos Reys que, al estingirse, fa l'elogi de son poble ben-amat, li regracia la llealtat y bon amor ab que sempre va servir-la y's complau, abans de separarsen pera sempre, en ferli avinent que mentres la major part dels pobles de la terra estan subiectes á la voluntat d'un amo, ells, els catalans, son verament lliures:— *Tots los pobles del mon, ò la major part, son subjugats á les taxacions de lurs senyors é als donatius de lur beneplácit, esceptats*

vosaltres, els diu, esceptats vosaltres que sots franchs d'aquelles... Y, al pendren comiat, la gloriosa dinastia alça la veu y per boca de son últim representant, el Rey Martí, encoratja als catalans, cridantlos:—*Alçats, alçats les vostres banderes, car dignes sots de possehir lo principat de Cathalunya!*

¡Alçáu les banderes!... Ab aquestes paraules va departirse de nosaltres aquella dinastia, que per espay de tant temps va guiarnos á la lluyta, y ab la que tant y tant varem combatre pera guanyar y acréxer el rich patrimoni de nostra pátria benvolguda; y axò es lo que'ns va cridant fa cinch sigles:—¡Alçáu les banderes!... Mes ¡ay! per més que després de la mort del Rey Martí provarem algun cop d'axecar la bandera de la pátria, sempre succehí que no tots hi correguerem á la una; desde aleshores ja no forem may més un poble unit; nostres esforços no s'encaminaren may més á un sol obgecte. Y es, Senyors, que al començar el sigle XV, quan el Rey Martí procunciá'l discurs que us he dit, en les Corts de Perpinyá, nosaltres eram ja un poble que podia aplicarse aquell vers d'Ausías-March:

Jo so malalt hauent lo cors tot sá.

El nostre pensament s'anava enterbolint, el nostre esperit s'anava dissipant: encara hi havia, com he dit, ánimes sanes que's mantenían fidels á la lley de la Terra, y encara després d'elles veurèm aparèxer N'Ausías March tan admirable per son geni poètiche com per la fermesa ab que sabé resistir, com un penyal enmitx del mar, les onades del Renaxement, fugint dels *solemnes Deus* quan tothom els adorava y no dexant may l'altura del més pur espiritualisme quan els demás se feyan sirvents de la Deesa Vènus: mes, ab tot y axò, la riuada del Renaxement no minva; creix y puja, surt de mare y tot ho nega. Comparáu no més el parlament pronunciat

per En Pere IV en 1370, ab el que son fill digué á Perpinyá en 1406: en el poch temps que va de l'un á l'altre, l'esperit del Renaxement còm ha crescut, còm s'ha estès y còm s'ha anat ensenyorint del Casal de Catalunya!... En el primer, per més que sia l'obra d'un Rey que ab sa política va preludiar un dels principals motius de la brillant sinfonia del Renaxement, encara s'hi veu ben bé la traça de l'edat mitjana: desde'l començ á la fi s'hi veu el text senzill de la frase castiçament catalana, l'estil planer de l'avior sempre clar, despullat d'elegancies que enfarfegan y sense més brodats ni altres ornaments que les cites dels Llibres Sagrats que hi brillan com perles y esmeragdes cusides y apuntades ab fils d'or y argent. El de son fill, el Rey Martí, ja es tot un'altra cosa: en alguns indrets s'hi veu encara quelcom del tirat casolá de l'avior, però en les elegancies del brodat de son estil y en els personatges y escenes del vell món pagá que aquest brodat recorda, l'influencia del Renaxement s'hi veu ben clara y manifesta. El Parlament del Rey En Pere acaba parafrasejant unes paraules de Jesucrist; el del Rey Martí acaba parafrasejant unes paraules de Julius Cèsar: axò sol ja ho diu tot, Senyors; entre l'un y l'altre hi há un abim... Qualsevol diria que'l parlament del Rey Martí es un drap de rica tapiceria, un drap de difunts, brodat aposta pera esténdrel, un cop morta, demunt la Nacionalitat Catalana aleshores espirant. Si'l mirau atentament, no us costará pas gayre descobrirhi la nova direcció que prenía'l pensament catalá: en aquell tapiç hi veurèu, d'una part, l'horabaxa d'un sant diumenge, la posta de sol d'un dia esplèndit; de l'altra, l'hora primera d'una nit magnífica, puix, per mí, Senyors, el Renaxement no fou *dia*, sinó *nit*; nit magnífica, com deya ara mateix, nit estrellada y plena d'encants, mes ¡ay! estevent pe'l món son ròssech de foscó!... Veurèu en

aquell tapiç una civilisació que acaba y un'altra civilisació que comença; hi veurèu l'etat mitjana que començá'l brodat y el Renaxement que li prengué la feyna de les mans per acabar-lo á sa manera, fent del tapiç un rich sudari per, embolcallarhi, després de son traspás, la Reyna que l'havía començat.

Aquesta, alletada als pits de la Iglesia y criada pe'ls Sants Pares, havia brodat en el tapiç el Riu Jordá, que, fent un òval, dexava á la part de fora els quatre angles del drap, y, tot al voltant, un ample espay pera brodarhi la cenefa: al cim, dins l'òval del Riu sagrat, hi brodá'l Crist posat en creu y, al peu del arbre sant, els quatre Evangelistes; més avall, al mitx del òval, un Castell poderós prop de la mar ab la Reyna que's complau en contemplar sos regnes, abocada á la miranda de la que penja un domás groch ab quatre tires de sanch; al entorn del Castell, com guaytes vigilants, els gloriosos Reys de la Casa d'Aragó y un'host nombrosa de Cavallers armats de totes armes, de Sants y de Prelats... Mar endins hi brodá En Roger de Lluria ab son estol, desfent el poder del Rey Robert de Nápol's y de Sicilia; á l'altra part el coratjós Corbera desbaratant l'estol dels genovesos; més ençá, terra endins, el Rey en Pere destruhint l'enemich á Panissars. L'altre buyt havia d'omplirlo ab un exám de figures que la noble y experta brodadora dexá tot just senyalades y á mitx fer... Fora del riu, brodat ab brinet blau y fils d'argent, el Renaxement omplí'ls quatre angles del tapiç, brodanthi ab fils d'or y colors vius y ab elegància sobirana, á un cap, la ciutat d'Atenas ab Homero assegut al bell mitx de l'ampla plassa, tenint á son entorn els Deus de l'Olymp y l'host heròyca de l'Iliada; á l'altre cap hi brodá l'augusta Roma, y, asseguts á sos peus, Virgili llegint l'Eneida á n'el jovent; Tito-Livi narrant al poble les grandeses de la patria, y, enmitx d'ells, Ciceró, dret, pero-

rant en el Senat... Als dos angles de baix, Nymphes y Sátyrs que jugan, Centaures y Gegants que's perseguexen; y á l'ampla cenefa que fa de march al rich tapiç, hi brodá ab colors tan vius, que de vegades fan que un home acluqui'ls ulls, les innumerables escenes de les Metamòrphosis d'Ovidi.

Si en l'Historia, al mateix temps que hi apareix un fet, qu'es lo primer que veyem y que ns fereix, hi aparegués també totduna la causa que l'ha produhit, y que permaneix amagada casi sempre, no hi hauria, com hi há encara qui creu, com ho vaig creure jo mateix mentres durá'l bull de la joventut sempre més fantasiosa que reflexiva, que la decadencia de la Nacionalitat Catalana començá á Casp, que la decissió presa en aquell Parlament fou la causant de nostra ruína... M'apar que ab lo que us he dit abans, ja n'hi há prou pera veure que'l mal venia de més lluny. Tinguis en compte, Senyors,—y es aquest un punt que convé no perdre may de vista,—que nosaltres eram aleshores lo que havia dit el Rey Martí, un poble *franch*, es á dir, un poble *lliure*: eram amos y senyors de nosaltres matexos. Si la decissió presa en el Parlament de Casp havia de ser nos tan funesta, ¿qui'ns obligava á pèndrela? Lliurement la prenguerem, fou obra exclusivament nostra: la dinastia castellana, diguis lo que's vulgui, no'ns fou imposada; vingué perque'ls pobles congregats á Casp la cridaren; tinguerem un rey foraster perque'l volguerem. No anem ara á discutir si l'elecció d'aquell rey fou encertada ò si fou un lamentable desacert. ¿Voleu que sia axò darrer? En aquest cas, si no tinguerem acert, senyal evident de que teniam el seny enterbolit; y si forem dèbils fins al punt de consentir que'ns malmenessin influencies forasteres, senyal evident també de que ja no sabiam governarnos.

Y què axò era axís, Senyors, clarament ho demostra lo que després succehí: ¿pot admetres que pe'l sol fet de venir á regnar á Catalunya un Rey de fora casa, un castellá, nosaltres, lliures com eram, haguessem forçosament d'estrafernos y castellanisarnos tan depressa com ho ferem? Lo natural hauría sigut, y axò es lo qu'en cassos semblants ha passat sempre, que'l Rey foraster s'hagués connaturalisat ab nosaltres, que s'hagués nacionalisat; y, no'n dubteu, Senyors, axís hauría sigut si aquell Rey s'hagués trobat ab un poble sá, ab una nacionalitat ben viva. ¿Què hauría pogut aquell Rey si s'hagués trobat ab un poble resolt á no dexarse estrafer? Si succehí tot lo contrari, si n'hi hagué prou ab que vingués un Rey foraster pera que nosaltres ens desnaturalisessim, vullas ò nó, hem d'admetre que ja aleshores l'esperit nacional no era en nosaltres tan viu com molts se figuran. Si tan viu hagués sigut no s'hauría doblegat tan fàcilment, puix es un fet que no pot negarse que molt abans de que'l Cesarisme prengués á pit el volerlo tòrcer, ell, per proppia debilitat, ja havia començat á doblegarse: per axò fou que la nacionalitat aná decayent tan depressa.

Un eminent filosoph de nostra terra (1) fa observar, á propòsit del Parlament de Casp, que'ls casaments dels reys y la vinguda d'una nova dinastia no hi há dubte que, poch ò molt, sempre influexen en el modo de ser d'un poble; però may poden fer que succehexi, sobre tot tractantse d'un poble lliure, lo que entre nosaltres succehí: porque es un fet que no pot negarse que nosaltres començarem á servirnos del castellá molt abans de que ningú'ns hi obligués; y en axò convé fixarshi ben bé, Senyors, en primer lloch per esser justos y, després, porque no més cone-

(1) *Dr. J. Torras y Bages, Proverbos.—LA TRADICIÓN CATALANA.*

guent els signes de la malaltia es com podrèm fixar el caràcter peculiar de la matexa y encertar el remey. Axís, donchs, no oblidèu may que molt abans de que l'unitarisme tractés d'obligarnos á aprendre per força una llengua forastera, nosaltres, sense adonárnosen, ja'ns hi havíam anat habituant; y es un fet, per més que sía trist el confessarho, que quan l'esperit castellá tractá seriament de foragitarnos de nosaltres matexos pera fernos viure en ell—desitx propi de tots els ambiciosos—y que'l seu *verbum* fos el nostre, nosaltres, á la nostra llengua la teníam ja en tan poca estima que, además de parlarla malament, no l'escrivíam casi may y, si algun cop ho probavam, no's pot dir que ho fessem; lo que realment feyam era martirisarla y estraferla al subjectarla, sense saberho, al torment de la sintaxis castellana; vici de que encara avuy no'ns hem pogut despendre.

Per tot arreu, sía ahont sía, quan una llengua's vicia y's corromp, senyal certa, Senyors, de que'l poble que la parla es un poble que va á la decadencia; senyal certa de que'l pensament d'aquell poble va llanguint, de que la seua ánima s'enfosqueix, com un mirall que s'entela ab el baf ensopidor d'un'altra ánima que li adorm la voluntat. Y axò es lo que passá aleshores en nosaltres: fou un cas de forta y poderosa sugestió. Castella ab sa crexença esplendorosa va enlluernarnos, y un cop ensopits per la contemplació d'aquell astre lluminós que s'axecava per l'espay, cessá en nosaltres tota educació del enteniment y de la voluntat: ja no tinguerem pensament propi.

Tinguis en compte, Senyors, que aleshores era Castella un arbre jove que crexía plè d'ufana, mentres que Catalunya era un arbre ja fet que no sols havia florit y dat son fruyt, sinó que començava á veure'l seu fullam aclarit per la Tardor... Tinguis en compte, además, que'ls ayres del Renaxement

eran els més favorables pera apressar la crexença del poble castellá y dilatar son esperit—y es precisament per axò que cresqué tant y's dilatá en tanta de manera,—mentres que á nosaltres aquells ayres, qu'anavan emmalaltintnos feya temps, acabaren per corsecarnos, essent com eran tan contraris á tot lo que constituía'l nostre modo de ser. Per axò es que pot dirse que si la nova dinastia pogué tant en nosaltres, no fou precisament perque fou castellana, sinó que pogué tant perque la seua tendència absolutista congeniava perfectament ab l'esperit del Renaxement qu'era l'esperit del sigle.

Per més que'ns dexárem enlluernar per les esplendoroses novetats ab que aquell esperit innovador encisava'ls pobles, axò no vol dir que quan les urpes del Poder Real ens arribaren al viu dexessim de resistirlo. Quan aquest Poder — que fou la maça d'Hèrcules de que's serví'l Renaxement per esclafar els organismes regionals,—tractá de desfer el nostre y sentirem que'ls seus unglots ens esgarrapavan les entranyes, sols que fos instintivament havíam de resistírnoshi y, en efecte, allavors ens hi tornarem. Però, si be ho mirau, en el fons d'aquelles lluytes hi veurèu dues coses qu'entristexen.

Veurèu, per una part, qu'en aquells llarchs combats hi passá lo que us he dit abans, ço es, que després de la mort del Rey Martí, sempre que provarem d'alçar la bandera de la Patria may la seguirem tots: ja no forem may més un poble unit qu'encamina sos esforços á un sol objecte. Desd'aleshores el Poder Real tingué entre nosaltres amichs y partidaris que'l seguiren girant l'esquena al Casal de la Patria y que, si no ajudaren á ensorrarlo, miraren indiferents com el batían: aquets amichs foren cada día més, y axò fa que aquelles lluytes, en lloch de l'heròica grandesa dels combats d'un poble que's rebat com un sol home contra un tirá conquistador, tin-

guin pe'l qui llegeix serenament la Historia el migrat aspecte de les discordies civils: guerres civils foren en el fons aquelles lluytes, baralles de germans que han perdut l'esma y's destrossan...

Després d'axò, que ja es prou trist, veurèu també qu'en aquelles lluytes contra'l Poder Real nosaltres no saberem fer més que resistirnos sense mòurens may d'un mateix lloch; més clar: mentres que'l Poder Real sabia ahont anava y's movia y era actiu y prenía á cada punt noves posicions pera combátrens, nosaltres no anavam enloch. El Poder Real seguía'l compás del temps y, bones ò dolentes, duya afirmacions pe'l pervenir; nosaltres, tancats dins d'una intranzigencia suicida, estavam aturats, y axò va pèrdrens; perque de negacions ningú'n viu.

Nostres pares caygueren aleshores en l'error de romandre estacionaris: volgueren esser *conservadors* quan era precís esser *revolucionaris*, y, si aquest mot no us plau, diré qu'era precís *evolucionar*.

El Renaxement era una revolució que venía á remoure totes les afraus del pensament humá: á mí'l Renaxement no m'entusiasma, ja us ho he dit: però, si hem de ser imparcials, cal reconèixer que si en aquella terrible mestralada que venía á somoure y capgirar l'Europa, hi havia alenades pestilents, vertaderes bafarades de mort, en cambi hi havia també alenades de vida. El Renaxement en moltes de ses coses responía á vertaderes necessitats: era precís sortir de l'encongiment de l'etat mitjana; el pensament humá sentía la frisança que dona la febre de crexença; dins els motllos vells ja no hi cabia y s'hi acubava demanant més espay, horitzons més dilatats. Deu anava á donar ben aviat un nou món á l'activitat humana que volía dilatarse, y nosaltres permanesquerem reclosos dins l'antich casal, sense com-

pendre que aleshores començava una època de gran renovació en tots els camps de la ciència; no'ns ferem càrrech de qu'estavam al començ d'una nova era, que hi havia necessitats y estímuls, fins aleshores adormits, que's despertavan y era precis aténdrels; no'ns cuydarem de provehir l'esdevenidor y per axò'l perderem. Era precis aprofitar tot lo bó qu'en el Renaxement pogués haverhi y, sense arrunar l'edifici antich, adaptar-lo á les noves necessitats, purificarlo y enriquirlo: no ho ferem, y axò va ser nostra ruína.

La nostra constitució política y social, per més sàbia que fós, tenia'ls seus defectes y, haventnhi com n'hi há per tot, era precis ferlos desaparèixer.

El nostre cos polítich y social era, á l'estat mitjana, consemblant á una d'aquelles basíliques romàniques tan sabiament traçades y tan fortes y macisses que semblan fetes aposta pera desafiar el temps: la traça era tota ella ben cristiana, però aquí y allà, s'hi veyan algunes columnes ab capitells esculturats pe'l paganisme que indubtablement desdeyan del esperit que informava el conjunt.

Aquets vicis, heretats de l'antigor pagana, aquestes injustícies irritants havían de desaparèixer: realment l'edifici antich havia de purificarse.

En lloch de ferho axís, en lloch d'orejarlo quan era hora, tancarem y barrarem els portals pera que ningú pogués profanarlo, y tocarem á sometent y treguerem les espases sempre que's tractá de fer quelcom que no estés en complerta consonancia ab les fòrmules tradicionals de la Constitució de la terra. Enamorats de la Tradició, però bojament enamorats d'ella, l'abraçarem tant fort y tant y tant l'estrenyerem que acabarem per ofegar-la; per un excés de zel cayguerem en la Rutina. Per aquest camí la nostra vida dexá de seguir el compás natural marcat pe'l temps que may s'atura, y acabarem per

ser com una nau encallada que's va podrint, podrint, mitx tombada de costellám demunt l'areny d'una platja solitaria.

Les qualitats més bones, les virtuts més excel·lents, un cop surten del fí de la balança, 's tornan defectes que'ns malmeten, vicis que'ns duen á la per·dició. Axís com una mal entesa amor á la Tradició pot fernos rutinaris, axís també l'individualisme, qu'es un gran bé pera la personalitat humana, puix l'axeca y l'enforteix, quan s'exagera y traspassa'l límit de lo just envaneix y balda aquexa mateixa personalitat y acaba no sols per ferla inútil sinó també perillosa pera la col·lectivitat.

Si l'individualisme dels pobles units per la Corona Aragonesa pecá ò no pecá per carta de més, arribant de vegades á confondres ab l'egoisme, no cal que jo us ho digui: massa sabeu tots que les rivalitats y enveges que mantingueren aquells pobles més separats de lo que al bé de tots convenía, foren els signes d'aquest mal que, al mateix temps que tragué cohesió y força á la col·lectivitat, contribuí també á que quan arribá la gran hora de consolidar la Confederació, aquesta, que no estava més qu'embastada, quedás tan fluxa y descosida com abans. Aquesta gran hora fou, per mí, aquella del Parlament de Casp de que ara fa poch vos parlava.

Quan un veu que aquells pobles, que may s'havían aplegat pera tractar tots junts de quelcom que interessés al be de tots ells, havían d'aplegarse per axò precisament aleshores, es á dir, quan ja començavan á sortir, no glopades de fum, sinó flamarades del volcá que ben aviat havia de recremar y cobrir ab rius de lava les antigues nacionalitats; á un hom, quan veu axò, li sembla com si Deu, al dispondre que'l Rey Martí morís sense fills, ho hagués fet aposta pera que aquells pobles haguessin d'ajuntarse

forçosament en Concell aleshores que'l Concell era més necessari; pera que devant del perill, qu'era imminent, miressin d'orientarse; pera que, mirant y reullant quína mena d'enemich era aquell que s'acostava, axò mateix los digués quínes eran les noves posicions que convenia pendre pera millor resistirlo y pera que, devant la magnitud del perill, juessin lluytar com un sol home y no dexarse may ni en l'adversitat ni en la fortuna...

Si axís com aquell Parlament no fou més que un senzill Concell de familia del que n'exí un hereu, un Rey, hagués sigut quelcom consemblant á una Constituyent de la que n'hagués sortit un llaç polítich que, —Rey apart, —hagués refermat l'unió d'aquells pobles fent real y efectiva la Confederació, aleshores el Poder Real, enloch de trobarse ab pobles separats que anaren cayent l'un darrera l'altre, s'hauria trobat ab un cos fort que hauria sigut, de segur, més mal de vèncer.....

A tot lo exposat fins ara, que podem dirne causes internes de la decadencia qu'estudiem, cal afegirhi les externes, puix va havernhi també que, ben poderosament per cert, hi contribuïren. No tot el mal vingué per culpa nostra: es precis reconèxer que'l temps va sernos contrari. La cayguda de Constantinopla y, tant ò més que axò, el descobriment d'Amèrica, feren que la vida y'l comerç s'allunyessin del mar llatí: l'esperit castellá, esperit desenfrenat y somiador de grandeses, necessitava tot el nou món per ell; va tancárnosen les portes, y les galeres catalanes se podriren amarrades als molls solitaris y deserts... Y no sé, Senyors, no sé ahont girar la vista pera trobar un espectacle més trist que'l que oferim nosaltres aleshores. No som propiament un poble vençut y fem més pena que si ho fossem; no som un poble d'aquells que, posats en cativeri, duen la pátria viva

en el seu cor; no som com Israel que vora'ls rius de Babilonia's lamenta y plora pensant en la terra de sos pares, en sa Jerusalem sempre anyorada y benvolguda; no som res d'axò, y axò es lo trist; puix més hauria valgut esser un poble vençut però que d'la pàtria estojada en el seu cor, que's nega á cantar en terra estranya y que no té ni vol més llengua que la seua pera lamentar sa dissort y cantar ses esperances, que no esser un poble qu'ab tot y tenir el còdich de ses lleys y ab tot y tenir sa llengua propia, va tornantse foraster á casa seua. Dins el passat, dins els sigles transcorreguts desde l'unió ab Castella fins á l'albada del nostre despertar, ¿hi sentiú una lamentació, un cant enèrgich, una veu, un crit, quelcom que digui que la pàtria Catalana encara viu y qu'es amada, quelcom que lamenti sa dissort, quelcom que digui qu'encara hi há ànimes que claman á Deu demanant per ella nous dies de gloria y de ventura? Dins el passat no hi sentiú res... La Musa catalana trencá les cordes de sa lira y emmudí; nosaltres no forem ja nosaltres, forem un poble possehit per un esperit estrany que'ns feu anar d'ací d'allá esma-perduts... Realment, Senyors, nostres pares, un cop feta l'unió ab Castella, ja no tenen direcció fixa, no van enlloch, se'ls enduen... Si'ls mirau atentament veurèu que'l seu posat acusa en tots ells un coratge dissipat, una voluntat estenuada y una mena d'abatiment que fa més pena perque's veu qu'ells matexos no'n tenen consciencia, lo que fa que sia, no un abatiment trist y concirós, sinó distret y fins alegre; y axís, distrets, verament sugestionats, s'allunyan cada dia de la pàtria y no ho comprenen, caminant embadalits per l'encontrada del nou temps que'ls encisa ab sos encants... El Poder Real, que demana cada dia noves maravelles á n'el Renaxement pera enlluernar els pobles que domina, es ja per molts d'ells, si no per tots, un nou Moysès que'ls ha tret del

fosch y trist cativeri de l'ignorancia en que vivían pera portarlos als vergers encantats d'una nova terra de promissió may somiada. Y al dir axò, Senyors, no aneu á creure qu'exagero: no exagero al dir que, tot guardant dins un palau murat el Llibre de la Lley y tot bravejant de mantenírnoshi fidels, ab les matexes plomes ab qu'escrivíam llarchs comentaris anotant el Llibre sagrat, anavam enterbolint el rieral de la Tradició... Un catalá d'aleshores qu'escriuía en temps de Ferran el Catòlich després d'haver assolit el regnat de Joan II y fins y tot la regencia de Dona María, aquest escriptor, si's recorda del desditxat Jaume d'Urgell, no us penseu que sia pera doldres de la trista fí del últim rebròt de la dinastia catalana; si se'n recorda es pera dir que va usarse ab ell de misericordia ja que *per hauer comés crim de lesa magestat merexia d'esser condemnat á mort...* (1). D'En Ferran d'Antequera, d'aquell que'l comdemná á perpètua presó, diu que fou *miseriordiós*; y si aquest Rey morí jove diu que fou *per més bé de la sua ánima é per peccats del poble qui no merexia possehir tan bon Rey é Senyor...* (2) Però encara hi há més: aquest escriptor, pera qui En Joan II fou *bon cristiá, bon Rey, piadós, misericordiós, virtuós é molt liberal...* (3), no repara en assegurar, referintse á la cultura dels catalans, que abans del regnat del Rey Anfos, el de Nápoli, *á totes les terres del dit Rey... los homens... eren dats á saber poch en poesia é art oratoria... y en lo parlar y escriure no tenien elegancia...*, y que no sortiren de la *barbaria* fins á tant que aquell Rey va suscitar aquelles *sciencies qui estauen adormides*:—*Nosaltres, diu, nosaltres vassalls del dit Rey d'Aragó usauem molt de la barbaria ne teniem aquella sua-*

(1) Pere Miquel Carbonell.—CHRONIQUES DE ESPANYA, fol. CCXV.

(2) Id. Id. Id. Id.

(3) Id. Id. Id. CCXLVIII.

uitat y elegancia que per gracia de nostre Senyor tenen vuy alguns (1).

Ja ho sentiü, Senyors, l'època més gran de Catalunya, lo més gloriós, lo més digne, lo més sant de la nacionalitat catalana no fou més que *barbaria*. L'alt En Jaume, En Ramon Lull, En Desclot, En Muntaner, tota aquella cohort innumerable de Sants, de Trobadors y Sabis qui son el més preuat ornament de nostra pátria, per la gent del regnat d'En Ferran el Catòlich no tenían *suauitat ni elegancia*, eran *barbres*.

Si al final del sigle xv y totjust començat el xvi teníam ja de nostres antecessors un concepte tan pobre y esquifit, res te d'estrany que á les darreríes del mateix sigle En Gomez Miedes digués que'l nostre Rey En Jaume havia escrit sa Crónica *en su lengua corta... y con su duro y poco elegante estilo, segun el barbarismo de aquellos tiempos* (2). Axò'm recorda, Senyors, que també Sant Agustí, enlluernat, abans de convertirse, pe'ls clássichs llatins, trobava que la divina simplicitat de la Sagrada Bíblia era una aspra rusticitat, una lletja magror que de cap manera podía compararse ab la magestuosa elegancia de Ciceró (3).

Ab aquesta nova orientació ò, més ben dit, desviació del pensament catalá, no ha de sorpèndrens qu'en lo sigle xvi dexassem les obres de l'avior arreconades pe'ls arxius y biblioteques y que les que l'impremta á les hores divulgá fossen tan poques. L'artifici anava sobreposantse en tot y per tot á l'expontaneitat senzilla y agradosa y, un cop pres aquest camí, la decadencia havia de venir per força

(1) *Pere Miquel Carbonell*.—CHRONIQUES DE ESPANZA, fol. CCXXVI.

(2) *Bernardino Gomez Miedes*.—La Historia del muy alto é invencible Rey Don Jaime de Aragón, primero de este nombre, llamado el Conquistador.—Valencia, 1584.—*Epístola dedicatoria y capítol I, plana 2*.

(3) *Confessions*.—Llibre III, cap. V.

ben depressa, com realment hi vingué: la llengua, viciantse y corrompentse, va anar marcant les passes de gegant d'aquella decadencia que, com vulgarment se diu, va anar fent, desde allavors, llegua per hora. En Pere Miquel Carbonell diu en ses *Chròniques de Espanya* qu'en el sigle XIV y començament del XV, ço es, durant els regnats d'En Joan l'Amador de la Gentilesa, d'En Martí l'Humá y d'En Ferran d'Antequera, tots los documents qu'exían de la Cort Real eran escrits *en bo é sant estyl*; però que després, en el regnat del Rey Anfós y en el de son germá Joan II, aquell bon estyl d'escriure va decaure fins qu'en el regnat del Rey Catòlich ja tot s'era viciat. *Lo estyl del escriure*, diu En Carbonell, *es tot transgiuersat de tant parlar cortès y tot mudat en aquest meu temps regnant lo Senyor Rey en Ferrando* (1).

Si la llengua es l'ánima parlant, l'exteriorisació del pensament del poble que la parla, en aquesta llengua nostra, en aquesta llengua catalana qu'en lo sigle XV ja's *transgiversava*, hem de vèurehi la nostra ánima que's conturba y va sortint del seu centre, el nostre pensament ja esblaymat que torç el seu camí y's desvaneix anant adalat darrera la Moda, qui, després d'haverlo desllorigat per posarlo en condició d'esser *cortès*, tot d'un cop li presenta, ab En Boscá, el nou patró de l'elegancia, el *figuri* de la més alta cortèsia. La nova generació del sigle XVI ja té'l model devant els ulls: ja sab lo qu'ha de fer y quín camí ha de pendre per atènyer aquest nou ideal: ha d'arreconar la llengua propia y ha d'apendre la castellana..... La nova generació anirá fentho; anirá fentho depressa: pochs anys després de la mort d'en Boscá, á mitjan sigle XVI, un autor catalá, Mossen Cristòfol Despuig, ja's lamenta de

(1) P. Miquel Carbonell, obra citada, fol. CCII.

que entre'ls Cavallers catalans, fins y tot dins Barcelona, sia tan comú lo parlar ells ab ells la llengua castellana (A).

Mentres Mossen Despuig se quexava d'aquell mal, que s'encomanava y s'estenia com la lepra, Micer Lluís Pons de Icart escrivía son *Llibre de les grandeçes y coses memorables de la Metropolitana insigne y famosa Ciutat de Tarragona*; es cert que l'escrivía en catalá, però una quinzena d'anys després, quan va decidir-se á publicarlo, aleshores va traduhirlo al castellá, *no, diu, porque tenga yo por mejor lengua ésta que la catalana, ni que otras: mas como sea natural del inuitissimo rey Philipe señor nuestro, está mas usada en todos reynos...* Y en castellá va publicar son llibre dedicantlo á la *Santa Cathólica y Real Magestad* y posantlo debaxo de *su amparo y proteccion* (1).

Passan uns cinquanta anys: estam totjust al començ del sigle XVII, y un ciudadá honrat de Barcelona publica la *Crónica d'En Desclot...* traduhida al castellá (2). La publica axís entre altres motius, perque *los impresores... visto que los libros catalanes no tenían expediente en otras Provincias, y que la*

(A) Vegis al final: Notes.

(1) Libro de las Grandezas y cosas memorables de la Metropolitana Insigne y famosa Ciudad de Tarragona. Hecho por Micer Luys Pons de Ycart, gentil hombre y Doctor en derechos, natural de la mesma Ciudad.—Impreso en Lérida por Pedro de Robles y Iuan de Villanueva.—Año 1572.—Végis el prólech: *Al Lector*.

(2) *Historia de Catalunya compuesta por Bernardo Desclot Cauallero Catalan, de las empresas hechas en sus tiempos, por los Reyes de Aragon, hasta la muerte de don Pedro el Grande, tercero de este nombre, Rey de Aragon y de Sicilia, Conde de Barcelona.*—Traduzida de su antigua lengua Catalana en romance Castellano por Raphael Ceruera Ciudadano honrado de Barcelona y receptor del officio de maestro Racional de la casa y Corte del Rey nuestro señor de la Corona de Aragon —Dirigida á don Luys Fernandez de Cordoua, Cardona y Aragon Duque de Sessa y Vazna: Marqués de Poza, Conde de Cabra y Palamos, Vizconde de Yznajar, señor de las Baronias de Belpuche, Liñola y Calonje, grande Almirante de Napoles.—Año 1616.—Con licencia y Privilegio.—En Barcelona, en casa Sebastian Cormellas al Call, y á su costa.

nuestra les daua menos ganancia... pocas vezes se han querido ocupar en imprimir los de la lengua catalana (B).

Estam totjust á la primera mitat del sigle disset, y la nostra llengua, foragitada dels casals de la Noblesa, si truca á les impremptes casi sempre li responen:—*Deu t'ampari!*...—y, casi sempre també, quan va per pujar á la trona, ja hi troba la llengua de Castella. Si'ls predicadors de la terra'n protestan, apareix, nó un castellá, sinó un catalá, un canonge de Tortosa, qui sosté la conveniencia de predicar en castellá; y aquest mateix, al recordar, alguns anys després, la polèmica que axò va motivar, afegeix:—*que es el Catalan corto naturalmente... y es tanto lo que se despeja... con el trato del Castellano que sobre el buen fuste de su natural... le sirve de precioso esmalte la comunicacion del Castellano* (C).

Y á tot axò, Senyors, encara conservavam la nostra Constitució, encara enviavam embaxadors á la Cort, el Poder Regional no tenia altra llengua oficial que la llengua de la terra (D): ningú havia tractat encara d'imposarnos el castellá y nosaltres ja'l teníam ficat al moll dels ossos... Y si era axís, ¿á qui'n darèm la culpa?

L'espectacle que ofereix Catalunya durant aquells sigles de decadencia es realment el d'una dona possehida d'un esperit malèfich, qui tan aviat la fa estar llargues temporades sense mòures d'un lloch, muda y ensensada, com la sempenteja atormentantla y li estrafá'l parlar y la fa córrer xisclant com una boja... Pobra Catalunya! Tan aviat se la veu ballar cantant *letrillas y coplas* castellanes, com se la sent que riu, ab un riure bestial, després de recitar llargues tirades de versos d'En Vicens García y de sos

(B) Vegis al final: Notes.

(C) Id. Id. Id.

(D) Id. Id. Id.

fastigosos imitadors, fins que després, agitada per terribles convulsions, s'ungleja'l pit y's retorç y's llança á terra y's dessangra..... Vèuse aquí esplificada, Senyors, la trista vida de nostra Pàtria durant els últims sigles de sa llastimosa decadencia: d'una part, quietisme, consumció, marasme; de l'altra, un desvari esgarrifós plè de paraules lletges y cançons repugnants..... y després violentes estremituts d'un cos que's descompon y va acabantse. Axò foren aquelles terribles bandositats que per espay de sigles ens dividiren, y aquells desesperats alçaments ab que no ferem més que unglejarnos el pit, esquexarnos les carns y dessangrarnos. Per axò es, Senyors, que aquells alçaments enloch d'entusiasmar-me m'entristexen: m'entristexen perque hi veig la pàtria dividida, perque hi veig germans que's barallan y's degollan, y perque'ls que's donan ò tenen la representació de la terra van á la lluyta tan desesperats y tant sense saber lo que fan que, mentres escopetejan els esquadrons enemichs, dexan la porta oberta al esperit foraster perque se'ls fiqui lliurement á dins de casa.....

Aquella brava gent dels sigles XVII y XVIII no foren els mariners experts qui, sorpresos pe'l temporal, s'estan demunt cuberta, coratjosos y serens, llegint en el cel la direcció del vent, maniobrant ab seny y jugant les veles ab destresa pera tallar els vents y les onades y anar endevant fins á salvarse del temporal; nó, Senyors, aquella brava gent eran náufrechs que brassejavan lluytant desesperadament contra les ones, lluytant sens esma y ja casi sols per instint, contra'l mar que'ls rebutia furiós contra'ls esculls.

.....

Senyors: he abusat ja massa de la vostra atenció y vaig á acabar mon parlament.

Si entre les causes de la decadencia de la Nacionalitat catalana poden posarshi com á certes les que acabo d'apuntar, elles matexes diuen ben clar á quín remey hem d'acudir pera sortir del estat malaltís en que'ns trobem y refer y enfortir la nostra personalitat.

El despertar de la nostra llengua fou la Pasqua florida de la nostra Resurrecció: porque'l despertar de la nostra llengua fou el desvetllament de la nostra ánima ensopida feya sigles, fou la lluminosa aparició del nostre pensament embolcallat feya temps dins la fosca d'una eclipsi tenebrosa.

Tot lo que sia purificar, acréxer y ennoblir la nostra llengua, será embellir el nostre pensament y enfortir la nostra personalitat.

La nostra llengua, y qui diu llengua diu el nostre esperit, el nostre sér, ha de tornar á tots aquells llocs d'ahont nosaltres la dexarem treure y á tots aquells d'ahont després fou injustament foragitada. Ha de tornar á les Escoles y Academies, á la Sala del Concell, als Tribunals, á la Generalitat de Catalunya, al Parlament... A tots aquets llocs hem de serhi nosaltres, ha de serhi Catalunya y ella no hi fora de debò si no hi fos la seva llengua. Mentres no hi sia, la nostra ánima será sempre un'ánima exalada, y la nostra personalitat una personalitat encongida; y els encongits no van enlloch. El nostre pensament ha d'exténdres, la nostra ánima ha de dilatarse.

Una de les coses que més contribuiren á la nostra ruina fou aquella mena de indiferencia, per no dir menyspreu, ab que, durant els darrers sigles, miraren nostres pares l'activitat de la vida política, y l'inacció en que, á causa d'axò, caygueren.

La pátria no's salva ni's recobra ab laments anyoradiços exhalats mitg d'amagat prop de la llar: á la pátria no se l'ha de dur tancada dins del cor com el

trist recort d'un bé perdut; se l'ha de tenir sempre entre llavis com una flor que arrecla á les entranyes, flor de colors fresques, expressió d'una realitat vivent, d'una fè inquebrantable.

A la pátria, quan un se cança d'anyorar-la, se n'hi va: anèmhi, donchs, nosaltres á la nostra pátria; anèmhi per medi d'una vida activa, d'una vida de treball: la vida es una lluyta incessant, lluytèm, donchs, encaminant tots nostres esforços á un sol obgecte, y no oblidèm may que la Pátria Catalana no es sols aquesta encontrada ahont vivim; no oblidèm may que vers Ponent hi há un rich verger, un tarongerar florit, el bressol d'En Ausías March y d'En Corella, qu'es carn de la nostra carn y sanch de les nostres venes; no oblidèm que á l'altra banda dels Pirineus hi há la terra, bressol del alt En Jaume, qu'es un tros del nostre cor: no oblidèm que mar endins, aquí mateix devant les nostres costes, hi há una illa d'or, la terra d'En Lull, de Fra Anselm y de N'Olesa, qu'es germana nostra y somriu alegrament quan, en dies de cel clar, pot ovirar allá d'allá del mar els cims de la costa calalana... No reneguèm may de nostres heretatges, no reneguèm may del passat, puix axò fora voler edificar sense fonaments. Estimèm la Tradició, però tenint sempre en compte que la Tradició no es un gorch d'aygües fondes y aturades, sinó un riu d'aygües vives y abundoses que no s'aturan may, que sempre corren. No'ns tanquèm dins les formes velles: lo que may ha de mudar es la substancia, l'esperit; les formes son accidentals, envellexen y's renovan.

Tinguèm sempre ben present, com ho deya ja'l nostre Callís, en el sigle xv, *que la naturalesa humana se sent portada á cercar noves formes y engendra noves y may acabades qüestions.*

De qüestions y problemes se'n presentan cada dia, y es precis resòldrels: qui defuig de resoldre ab

seny y quan es hora tot lo que atany al bon règim de casa seva, s'arruina; qui no vol ò no sab intervenir en les qüestions que directament li atanyen, se posa baix la dependència d'un altre que moltes vegades resol els nostres assumptos, no segons la justícia reclama, sinó seguint els concells de sa propia conveniència. Siguèm actius, y, pera que ningú'ns guanyi per má, llevèmnos dematí: procurèm estudiarnos y conèxens; siguèm en tota cosa reflexius; legislèm poch, però bé, es á dir, fent que'l nostre legislar sia més una funció social que no pas engendrament de la rahó.

En totes les esferes del pensament, en tots els camps ahont la nostra activitat vaja á esplayarse, procurèm armonisarhi lo particular ab lo general; no siguèm exclusivistes, que axò fora inutilisarnos; armonisèm els elements indígenes, lo nascut espontáneament á casa nostra, ab els progressos generals de la civilisació. Viscám al compás del temps; no anèm may endarrerits. Tots els signes del temps indican que, després de cinch sigles, tornèm á trobarnos al començ d'una època de fonda renovació: per tot arreu se senten cruxits fondos de quelcom qu'está á punt d'ensorrarse, gemechs de quelcom que mor. Si'l món dona des-y-ara batzegades y trontolla, es que hi há idees noves que alsapreman pera ferli dar un tom; es que hi há antichs règimens que crúxen y s'esberlan; vells prestigis que cauen; llegendes que, lo mateix que flors músties, se colltorçan y s'esfullan; fantarmes que's desfan y's dissipan com la boyra..... L'esperit castellá, que tant va enlluernarnos, es un astre que s'apaga, una fantarma que's fon y's desvaneix. Aquell esperit cridat per Deu á les més 'altes empreses, aquell esperit somniador y agosarat á qui, perque lluytés les grans batalles del Dret y la Justicia, doná l'Etern una espasa de constelació, y á qui, pera que pogués atraure'ls cors y

fos irresistible, va embellir ab tants encants, donantli després, pera que fos omnipotent, tot l'or d'Amèrica; aquell esperit qui tingué un día el món entre sos braços, ha fet ja sa carrera: tot quant tenia li ha caygut de les mans que li tremolan ab aquell tremolor que solen produhir els excessos d'una joventut desenfrenada.....

Senyors: de les faltes dels altres fèmne esment, sí, recordèmles, mes no pe'l gust de retráureles y esbombarles, que axò no fora digne; remembrèmles, fèmne esment pera fernos avisats y previsors aprofitant les altes ensenyances de l'Historia.

Al esperit castellá jo'l considero com á un de aquells Gegants nascuts abans del Diluvi del abraç que's daren un dia'ls Angels y les filles dels homens... Hi há en ell quelcom de diví, quelcom d'excels y quelcom d'inhumá, de selvatge y de cruel: te volades d'àngel, èxtasis de sant, pensaments enlayrats, actes heroychs y errors y vicis d'home pervertit y crueltats de fera. Tan aviat se fa apòstol y evangelisa cridant els pobles á la fè, com oprimeix les nacions y crema y aniquila races desvalgudes: á un mateix temps llibertí, guerrer y místich, tan aviat atrau y axéca'ls cors, com fa feredat y esglaya, y devegades fins fa fástich. Es ben bé de la raça d'aquells monstres que Deu volgué exterminar ab el Diluvi... Per'arribar tan amunt com arribá era precís tenir ales d'àngel; però també cal reconèxer que sense errors capitals y sense grans pecats no's cau de la manera qu'ell va cayent: perque l'esperit castellá arribá tan amunt, Senyors, que, per més que fa sigles que cau y que rodola, encara no es abaix; no hi es encara, però, no'n dubtèu, hi arribará. Está dexat de la má de Deu y no parará fins á enclotarse dins la fosca tenebrosa del no res. L'han tret de per tot arreu hont dominava: no le'n ha tret el mal-voler ni la ingrati-tut dels pobles, le'n han tret sos errors y sos vicis,

per no dir sos crims; y avuy, al retraures altra volta després de sigles de disbauxa, dins el clos de l'antigua Espanya d'hont havia exit pera dilatarse, avuy troba aquesta Espanya qu'ell devia haver santificat y enriquit, més miserable y pobre y corrompuda que no quan Deu la hi confiá un cop acabada la reconquista. La troba desmembrada: pe'l Nort n'hi falta un troç que'l té la França; pe'l Sud un altre troç arrancat per les urpes d'Anglaterra y, per més cástich, á la part de la Mar Gran, ran vorera l'Oceá, ha de vèurehi la regió portuguesa erigida en regne independent. Ell, qui tot volia dominarho; ell que no volia pe'l món més qu'un Rey y una Lley, está ara condempnat á morir veyent que passá sa grandesa y passaren sos exèrcits y passá sa gloria y magestat y no passaren les antigües regions d'Espanya, d'aquesta Espanya que avuy, al recullirshi foragitat de per tot arreu, troba sense defenses pera expugnar els enemichs, sense canals pera regar sos erms, sense ports hont recullir ses naus, sense escoles hont instruir la joventut... ¿De què varen servirli les riqueses que Deu á mans plenes va donarli? ¿Què va ferne dels tresors del Nou Mon, del or d'Amèrica que Deu va estojar aposta per ell? Va malgastarlo en mantenir exèrcits que devastaren la terra y, per lo que toca á Espanya, no pensá més qu'en axecarhi un mausoleu pera enterrarshi, l'Escorial... Y allá s'encamina, allá se'n vá avuy fet un pobre miserable; allá se'n vá vençut, malaltís, extenuat, sostingut per l'única amiga que li queda, l'única que no ha volgut desampararlo, la Vanitat. Allá se'n vá lo mateix que Felip II, descomponentse abans de morir y rosegat en vida pe'ls virones de la mort...

D'aquexa gran cayguda prenèmne exemple, Senyors, per si un día l'Etern, pare dels sigles, ens cridés pera feros devaners y guiadors del aplech de nacions que's diu Espanya: fèm esment dels errors

que han sigut la ruína del poble castellá, pera no cáurehi nosaltres; fèm esment de les faltes que l'han inutilisat, pera no comètreles si un día Deu ens cridés per'axecar la decayguda Espanya. Per si may fos axís, tinguèm en compte, Senyors, que Deu, al confiarnos les altres regions, no'ns en faría pas donació, no faría més qu'encarregárnosles: si axò may fos, pensèm que fora un crim el dispondren com si'n fossem amos. No oblidèm may, per lo que pugui ser, que cada una d'elles té uná lley que li es propia, que aquesta lley enclou un principi racional y un principi ètich dels que fora un gran error, una locura, prescindir. No oblidèm may que tot imperi que no's fonamenti demunt aquestes entitats naturals, será sempre un estat violent, un estat fals; que tota autoritat que s'exercexi contrariant la lley primordial d'aquestes entitats, es y será sempre tiranía.

Si may per may som cridats á regir l'aplech de pobles espanyols, nostres germans, no volguèm que visquin sotmesos á la camisa de força de la nostra voluntat: no oblidèm may que l'autoritat existeix y ha d'existir precisament per'amparar el dret de cada hú, pera mantenir la llibertat de tots; tinguèm sempre ben present que l'unitat no exclou sinó que demana y necessita, pera ser vera unitat, la natural y expontánea diversitat de la vida de les parts. La unitat, qu'es vida y força, no exclou ni pot excloure l'expontaneitat, condició necessaria de la vida; qui l'exclou es l'uniformitat, qu'es quietisme y mort.

Ara y sempre mantinguèm ab fermesa'l principi etern de les entitats naturals, el dret indiscutible de les regions á conservar la seua personalitat; però no cayguèm en l'exageració de volernos recloure dins un regionalisme fexuch, estret y dur com una antiga armadura de ferre. A l'etat mitjana aquesta forma regional estava bé; aleshores casi bé no's compren que fos d'altra manera; però avuy, ab una

forma axís, no aniríam enlloch. L'esperit d'ara que sía'l mateix d'aleshores, però tinguèm en compte que des d'aleshores ençá han passat sigles, y'l temps, Senyors, no passa debades: ja no hi som al *temps de les ballestes*, y l'actual demana y exigeix formes diferents de les d'abans. Anar al regionalisme es anar á la verdadera llibertat, però seria un error gravíssim pendre aquesta llibertat per *fi* quan no es més que *medi*: mal aniría, Senyors, si per'esser *catalans* dexessim de ser *humans*, si per'esser *regionalistes* dexessim de ser *humanistes*. A la civilitació universal tots els pobles han de contribuirhi: á n'aquest gran choral tots els pobles han de cantarhi, tots ab el tó que Deu ha donat á la seua veu, però també seguint tots el mateix compás; la nostra vida particular no ha de viure sols pera nosaltres; el nostre sér regional no ha de ser sols pera la regió; la nostra veu no ha de fer el cant del aucell engabiat, ha d'unirse, sense may desentonar, á n'aquell gran chor que cantan les nacions, á n'el gran himne triomfal qu'entona l'humanitat tot fent vía vers la misteriosa encontrada del pervindre. Un regionalisme axut, exclusivista, tancat dins ell mateix y que sols per ell visqués, no podria prosperar porque s'oposaria á l'acció divina que porta'ls pobles á la fraternitat universal, á la gran unitat que, com he dit abans, no exclou sinó que presuposa y demana la natural y expontánea diversitat dels components.

A n'aquesta acció divina va oposarshi, encara que á l'inversa, el Renaxement, qu'en política fou cesarista; y per haverse oposat á n'aquesta acció que tendeix á unir y conciliar els pobles sense destruhirlos, que vol agermanarlos sense uniformarlos y fóndreus en un sol, per axò'l Renaxement, per més que lográ violentar per un moment les lleys fonamentals de la personalitat dels pobles, va allunyantse

vençut de totes les afraus del pensament humà sense haver pogut destruir aquelles lleys; per axò aquell gran diluvi del Renaxement va minvant, minvant, sense haver pogut destruir l'obra de Deu: transformá y aniquilà, si's vol, l'obra dels homens, les entitats polítiques, però no pogué destruir les entitats naturals; y, sinó, mirèu: les aygües d'aquell diluvi ja baxan, les torres dels casals de les antigues patries ja treuen el cap y somriuen á flor d'aygua; el nostre casal encara hi es. Si'l diluvi que'l negá no'l destruhí, es degut á que, si pogué enterbolir la Tradició, no pogué desfer y destruir les lleys nascudes de nostres entranyes... Alberguèmnos de nou en l'antich Casal y, fidels á n'aquestes lleys del nostre ser, adaptèmlo sense destruhirlo á les necessitats del temps; purifiquèmlo y enriquímlo pera que la *Nació Catalana* pugui entrarhi triufant. Si axís ho fem, Senyors, l'últim Rey de la gloriosa dinastia catalana, el Rey Martí, sortint de sa tomba y redreçantse, ens cridarà de nou: — *Alçats, alçats les vostres banderes, car dignes sots de possehir lo principat de Catalunya!*...

HE DIT.

MINISTERIO
DE CULTURA

NOTES

(A) «Mes avan vos diré una cosa pera abonar ma rahó que
»cert es de ponderar y es que en Aragó tant com afronta Reg-
»ne ab Cathaluña y Valencia no parlen aragonés sino cathalá,
»tots los de la frontera dos y tres llegües lo Regne; que dins
»de Cathalunya y Valencia en aquella frontera no hi ya me-
»moria de la llengua aragonesa, y asó pasa en veritat aixi
»com hu dich, y de aquí sé lo escándol que yo prenh en veu-
»rer que pera avuy tan absolutament se abraza la llengua
»castellana fins á dins Barcelona per los principals Senyors y
»altres Cavallers de Cataluña recordantme que en altre temps
»no donaven lloch á da aquest abus los magnanims Reis de
»Aragó; y no dich que la castellana no sia gentil llengua y per
»tal tinguda, y també confese que es necessari saberla les per-
»sones principals perque es la Española que en tota la Europa
»se coneix, pero condemne y reprove lo ordinariament par-
»larla entre nosaltros perque de asó se pot seguir que poch á
»poch se lleve de rael la de la Patria y aixi pareixeria ser per
»los castellans conquistada.»

*Los Col-loquis de la insigne ciutat de Tortosa fets
per Mossen Cristófol Despuig, Cavaller.—(Any 1557).*

(B) Axò explicaria el fet de que nostre Pujades, després d'haver publicat en 1609 la primera part de sa Crònica, no publicàs la continuació de la mateixa ab tot y haver viscut, segons En Torres Amat, casi fins á la fi de la primera mitat del sigle xvii. Si'ls llibres escrits en catalá donavan tan poca ganancia com diu En Cervera, es de creure que la publicació de la primera part de dita Crònica fou un mal negoci; lo que feu En Pujades, després d'haverla publicada, sembla confirmarho, puix, no sols no publicá res més de sa Crònica, sinó que la continuació de la mateixa, que dexá inèdita, la escrigué, segons En Torres Amat, en llengua castellana. Aquesta llengua anava estenentse per Catalunya com un riu que surt de mare y tot ho nega; á Mallorca y á Valencia passava lo mateix: En Beuter qui havia ja publicat sa Crònica *en lengua Valenciana* tal, diu, *como yo la compuse*, pensá després que *con alguna poca de mejoría se podría embiar por toda España*: aquexa *mejoría* consistí en traduhirla al castellá, *lengua*, diu En Beuter, *mas comun en España*; y en castellá va publicarla en 1604. L'Historia de Mallorca qu'en el sigle xvi va escriure En Binimelis en sa llengua nadiua, quedá arreconada y ni sisquera's publicá: en 1633 el Dr. Dameto publicá, en castellá, sa *Historia General del Keyno Baleárico*.—La nostra pobra llengua anava perdent un á un els llochs d'honor que de dret li pertocavan, y els perdía per la senzilla però poderosa rahó de que nosaltres la miravam cada dia ab més indiferencia. Es veritat que, des-y-ara, s sentia alguna veu que's lamentava d'aquesta desamor que no's compren sinó en un poble que s'oblida d'ell mateix y que, moralment, se suicida. A mitjan sigle xvi, com hem vist abans, Mossen C. Despuig se'n queixa amargament; á últims del mateix sigle N'Onofre Manescal, en son *Sermó del Rey En Jaume*, s lamenta també de que la llengua catalana sia aqui mateix, entre nosaltres, menyspreada y viltinguda y, en el sigle xvii, el benemèrit autor dels *Titols v Honors de Catalunya* alça la veu y clama excitant els catalans á estimar sa propia llengua, á purificarla y embellirla, però..... tot fou debades. La veu d'aquells patricis no tingué ressò; cap d'ells tingué dexebles: els seus clams no foren més que sospirs de la mateixa llengua, ja pobre y malaltica, que anava defallint..... y á n'aquells sospirs ningú s'acuytá á respondrehi.

(C) Otra razon milita en la Nacion Catalana para que se incline más al Castellano, que no tiene tanta fuerça en ninguna otra. Es el Catalán corto naturalmente y tan poco esparcido, que el encogimiento tal vez parece ó groseria ó menos capacidad, y es tanto lo que se despeja y se desahoga con el trato del Castellano, que sobre el buen juste de su natural, sobre la entereza de su condicion y aquella sólida firmeza de su sigura amistad, le sirue de precioso esmalte la comunicacion del Castellano. No quiero mas prueua desta verdad que la diferencia, que se á reconocido siempre en Cataluña, entre los Caualleros que an estado en Castilla ó an hecho profesion en Barcelona de tratar con los forasteros y entre los que vranos, an viuido tan á la ley de su Patria, que an desdeñado el cultiuo forastero; recorred la memoria por alguños y vereis que ay la misma diferencia que entre vn leño precioso, que está por desbastar, y otro que se á aliñado con el peine del cepillo..... Los Predicadores Catalanes, cuida facultad necesita tanto de la eloquencia y del despejo, sino toman el baño de Castilla dificultosamente seran mayores de talle en su exercicio, porque nuestra lengua es corta y nuestro descuido la á dexado enuejecer en su pobreza sin que aya Autor en ella que merezca en este tiempo el titulo de Clasico; porque aunque el Catalan ama tenazmente las cosas de su Patria, solo parece que le á perdido el amor en no alargar los términos a la cortedad de su lengua. Esta fue la causa porque, disfracando mi nombre en el emboço de vna Anagrama, di á la Estampa vn papel en Cataluña antes que comenzaran sus desdichas oponiendome a la nouedad que se iua introduciendo de no predicar en la Prouincia en Castellano... dezia que no era justo alterar vna costumbre de tantos años, ni desterrar vna lengua tan noble de los Pulpitos..... que no era bien separarse de la lengua de la Monarquia, que siempre auia sido comun..... —CATALVÑA DESENGAÑADA, Discursos políticos de D. Alexandro de Ros, Dean y Canonigo de la Santa Iglesia de Tortosa, Protonotario Apostolico — Al Rey N. S. — En Napoles, Por Egidio Longo Impressor de la Regia Corte — 1646 — Con licencia de los Superiores. —

El papel que D. Alexandre de Ros va publicar opositantse á la nouedad que se iua introduciendo de no predicar en la Prouincia en Castellano, per força té d'esser un opúscul en 4.º

que tench ara á la vista: no té portada ni peu d'imprompta ni foliació; está imprès á dues columnes, comença ab un *Iesus Maria* y's titula:—*Memorial, en defensa de la Lengua Castellana, para que se predique en ella en Cataluña.*—*Al Illustriſſimo y Reverendissimo Señor Arzobispo de Tarragona, Primado de la España Citerior y S. Concilio Prouincial de Cataluña.* Dit opúscul va suscrit per *El Doctor Iuan Gomez Adrin*: aquest fora, en tal cas, l'emboço de l'anagrama ab que l'autor disfressá'l seu nom. De segur que'l lector llegirá ab gust els següents fragments de dit opúscul que contenen alguns datos importants pera l'història de la decadencia de la nostra llengua:—«Cáusame admiracion, que hagan tan ignorante con tan rigurosa generalidad del Castellano a este Principado, donde todos los libros que se imprimen son en esta lengua: las frecuentes impresiones mas continuas que en ninguna parte de España, agotadas por el sequito de los libros, no es argumento evidente que se lee mucho en Castellano, y que se entiende? Los Flos Sanctorum, que maneja hasta la gente vulgar: los libros espirituales de Rodriguez, Molina, Fray Luys de Granada, la vida de Santa Gertrudis, los Estados de las almas del Padre Rca; estos y otros innumerables libros que se han impresso aqui y se venden á gran prissa, no es cierto que se entienden, pues no se hallan? Donde se imprimen mas tomos de Comedias, que en Cataluña, y se rozan, no solo de los Críticos, sino del vulgo; hallándose más en las almoadillas de las damas, que en las librerias de los Doctos; luego entienden la lengua las mugeres, aun en atada oracion y en lo pomposo del verso? Será muy bueno que las Comedias se queden aplaudidas, y sobrado acreditadas, donde se oyen las delicias de la lengua Castellana: que en el Teatro entiendan mugeres y vulgo lo escabroso del verso: que defiendan hombres graues que muchas vezes son provechosos los desengaños que alli se ven, y que no lo puedan ser los que se oyen en el Pulpito; permitiendo la lengua Castellana donde es pernicioso y sacandola de donde haze tanto fruto.... Si se començara aora á introducir la lengua Castellana en Cataluña, podiamos dudar de su prouecho: pero despues de tantos años, con tan largo exercicio della en los Sermones, se repara muy de balde, si puede proseguirse lo que cada dia grangea mas noticia. Tantos Varones Apos-

»tolicos que en las mas Ciudades de Cataluña han predicado
»en Catalan, es de creer que han hablado al viento? Larga
»reseña podia hazer de Predicadores de gran porte, que con
»sumo aplauso y con euidente prouecho han predicado en
»Castellano. Aquel Apostol de este Principado, discipulo
»del P. M. Auila, el P. Perez, que conuirtió tantas almas, no
»predicaba en su lengua Castellana? Y con todo esso era
»sensible el fruto de su zelo. El P. Lobo no hizo aqui en
»Castellano las marauillas que en otras partes de España?
»El P. Lorenço, S. Iuan Apostol de Cataluña, no hablaua en
»esta lengua? El P. Pablo Fons, y de todas las Sagradas
»Religiones muchos Varones de singular dotrina y Santidad,
»han seguido este estilo con diluuió de gente, inundando las
»Iglesias, que se auian de salir las calles, para ser ohidos de
»todos los que seguian sus sermones.»

(D) Qui haja fullejat llibres estampats á Catalunya durant els sigles XVI y XVII, haurá pogut veure en alguns d'ells que, mentres l'autor—catalá—s'ha servit per'escriurel de la llengua castellana, el *Privilegi*, suscrit pe'l Virrey, está redactat en catalá; prova evident de que'ls particulars abandonavan voluntariament la llengua propia quan encara era la oficial de la Nació.—Un llibre tinch ara á la vista que ofereix aquesta particularitat: es un exemplar de la *Historia de las Guerras civiles de los Romanos de Apiano Alexandrino Historiador eloquentisimo. Y traduzida de Latin en lengua Castellana, por el Doctor Iayme Bartholomé Canonigo de la Catedral Iglesia de Vrgel—Dirigido á la S. C. R. Magestad del Rey don Phelippe nuestro Señor segundo deste nombre.—Ympresso en Barcelona, En casa Sebastian de Cormellas al Call, Año 1592.* Un'altra particularitat ofereix aquest llibre, y es que son autor, no content d'haverlo escrit en castellá, arriba fins á castellanisar el seu llinatge: Jaume *Barthomeu* l'anomena'l Virrey en el *Privilegi*, y ell posa en la portada *Jaime BARTHOLOMÉ*.

L'exemplar que tinch en ma llibreria de la *Historia de Catalunya compuesta por Bernardo Desclot*, traduhida, com he dit abans, al castellá per Rafel Cervera y publicada en 1616, te també en catalá el *Privilegi* expedit per *Don Alexos de Marimon y Iaser, de la S. C. y Real Magestad Conceller y portant veus de general Governador en lo principat de Catalunya.*

MINISTERIO
DE CULTURA